

จิตวิทยาสู่เส้นทางการประกอบอาชีพ

อาจารย์ ดร.เอื้ออนุช ถนอมวงษ์¹

นายโยธิน จารุจฑารัตน์²

นักจิตวิทยา คือ บุคคลที่มีความเชี่ยวชาญและได้รับการฝึกอบรมในเรื่อง การปฏิบัติงาน การสอน หรือ การวิจัย (หรือทั้งสามด้าน) ในสาขาใดสาขาหนึ่งหรือมากกว่าทางด้านจิตวิทยา การเรียนนั้นได้มาจาก ระดับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันที่มีความเชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาอย่างมืออาชีพ ซึ่งจะต้องจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีเป็นพื้นฐาน และมีการเปิดหลักสูตรทั้งในระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก นักจิตวิทยาสามารถทำงานได้ในหลากหลายสถานที่ ตั้งแต่ในห้องทดลอง โรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล คลินิก กองทัพ โรงงานอุตสาหกรรม บริษัทเอกชน สถานพินิจฯ ศูนย์ฝึกและอบรมฯ เรือนจำ สถานสงเคราะห์ฯ ศาลเยาวชนและครอบครัว หน่วยงานทางสังคม และอื่น ๆ งานที่นักจิตวิทยาทำได้แก่ การประเมินและการทดสอบ การให้คำปรึกษา การให้บริการด้านสุขภาพ การบำบัด การส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพ การวิจัย การสอน และการเป็นที่ปรึกษาให้กับองค์กรธุรกิจและงานอุตสาหกรรมและองค์การ (American Psychological Association (APA), 2017) สำหรับนักจิตวิทยาของประเทศไทยนั้นสามารถจำแนกเป็นสาขาตามลักษณะงานและกลุ่มเป้าหมาย จากหลักสูตรการเปิดสอนในสาขาหลักๆ ดังนี้

สาขาจิตวิทยาคลินิก (Clinical Psychology) ศึกษาเกี่ยวกับการกระทำต่อมนุษย์ การตรวจวินิจฉัย การบำบัดความผิดปกติทางจิต อันเนื่องมาจากภาวะทางจิตใจ บุคลิกภาพ เขavnปัญหา อารมณ์ พฤติกรรมการปรับตัว ความเครียดหรือพยาธิสภาพทางสมอง รวมทั้งการวิจัย การส่งเสริมและประเมิน ภาวะสุขภาพทางจิต การป้องกันปัญหาสุขภาพจิตในชุมชน ด้วยวิธีการเฉพาะทางจิตวิทยาคลินิก (กองการประกอบโรคศิลปะ, 2552) สำหรับประเทศไทย ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจะต้องเข้าอบรมหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทาง (Internship) อย่างน้อยเป็นเวลา 6 เดือน จึงจะสามารถมีสิทธิ์สอบ ใบประกอบโรคศิลปะได้ โดยมีความแตกต่างจากจิตแพทย์ คือ เน้นการบำบัดโดยไม่ใช้ยา ซึ่งนักจิตวิทยาคลินิกไม่สามารถสั่งยาได้

สาขาจิตวิทยาชุมชน (Community Psychology) ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลในชุมชน ด้วยกลวิธีต่างๆในการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาทรัพยากรบุคคล

สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ (Development Psychology) ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ จนถึงวัยชรา ตลอดจนการเตรียมตัวตาย และการเสริมสร้างพัฒนาการของบุคคลทุกช่วงวัย

สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ (Industrial and Organization Psychology) ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ในการทำงานในองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ปัจจัยทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การสรรหา การคัดเลือก การพัฒนา และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² นักจิตวิทยาคลินิกชำนาญการ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสระบุรี

สาขาจิตวิทยาการปรึกษา (Counseling Psychology) ศึกษาเกี่ยวกับการปรึกษาเชิงจิตวิทยา ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นให้ผู้มีปัญหาได้ทำความเข้าใจกับปัญหาของตน และมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาได้ด้วยตัวเอง โดยนักจิตวิทยาการปรึกษามีหน้าที่เป็นผู้เอื้อให้ผู้มีปัญหาได้เข้าใจปัญหาของตนอย่างชัดเจนที่สุด

สาขาจิตวิทยาแนะแนว (Guidance Psychology) ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทางการศึกษาที่ช่วยให้บุคคลรู้จัก และเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม สามารถนำตนเองได้ แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ ปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การแนะแนวไม่ใช่การแนะนำ อาจกล่าวได้ว่าการแนะแนวเป็นการช่วยเหลือ ให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ (พนม ลีมาอารีย์, 2548)

สาขาจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) เป็นวิธีศึกษาทางวิทยาศาสตร์เพื่อทำความเข้าใจ และอธิบายถึงวิธีคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบุคคลที่ได้รับอิทธิพลจากสังคม คิดหรือมีนัย มีลักษณะที่หลากหลายของหัวข้อทางสังคม เช่น การรับรู้ทางสังคม ภาวะผู้นำ พฤติกรรมที่แสดงออกทางอวัจนภาษา ความก้าวร้าว และทัศนคติ

นอกจากสาขาหลักดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีจิตวิทยาในสาขาอื่นที่เปิดสอนในประเทศไทยด้วย ได้แก่ จิตวิทยาคลินิกและชุมชน, จิตวิทยาเด็ก วัยรุ่น และครอบครัว, จิตวิทยาทั่วไป, จิตวิทยาการศึกษาศึกษาพิเศษ, จิตวิทยาโรงเรียน/สถานศึกษา, จิตวิทยาประยุกต์, พุทธจิตวิทยา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสาขาวิชาที่ใกล้เคียงทางด้านจิตวิทยาด้วย เช่น พฤติกรรมศาสตร์, สุขภาพจิต เป็นต้น

จากที่กล่าวมานั้นการทำงานเป็นนักจิตวิทยาจะต้องศึกษาพฤติกรรมและกระทำต่อมนุษย์นับตั้งแต่การจัดการบุคลากรในองค์กร การลงชุมชน จนไปถึงการตรวจวินิจฉัยและบำบัดรักษาผู้ที่มีปัญหาทางจิตเวชหรือปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งนับเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและต้องได้รับการใส่ใจอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงต้องอาศัยองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญอย่างยิ่งในการทำงาน ซึ่งในต่างประเทศนั้นผู้ที่ดำรงตำแหน่งนักจิตวิทยาจะต้องจบการศึกษาในระดับปริญญาเอก โดยมีวุฒิการศึกษาเป็น Ph.d (philosophy) หรือ Psy.d (psychology) และจะต้องมีชั่วโมงการฝึกปฏิบัติงานในวิชาชีพตั้งแต่ 3,000 – 6,000 ชั่วโมง แตกต่างกันไปตามเกณฑ์ของแต่ละมหาวิทยาลัย แต่สำหรับในประเทศไทยนั้น เนื่องจากการขาดแคลนทรัพยากรบุคคลทางด้านจิตวิทยาจึงยอมให้ผู้ที่ยังจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีสามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งนักจิตวิทยาได้

สำหรับในประเทศไทย สาขาจิตวิทยาคลินิก ได้มีการกำหนดมาตรฐานการประกอบวิชาชีพ รวมถึงการก่อตั้งสมาคมและองค์กรของวิชาชีพที่คอยส่งเสริมและพัฒนาความเป็นมาตรฐานให้ทัดเทียมกับวิชาชีพอื่นและมุ่งสู่ความเป็นสากล ตามพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2556 กำหนดให้สาขาจิตวิทยาคลินิกเป็นสาขาการประกอบโรคศิลปะ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 21 ตุลาคม 2546 โดยกฎหมายบัญญัติให้บุคคลจบการศึกษาสาขาจิตวิทยาคลินิกหรือกระบวนการทางจิตวิทยาคลินิกเป็นวิชาเอกที่จะขอขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะ สาขาจิตวิทยาคลินิก จะต้องผ่านการปฏิบัติงานในโรงพยาบาลหรือองค์กรใดที่คณะกรรมการวิชาชีพ สาขาจิตวิทยาคลินิก รับรองไม่น้อยกว่า 6 เดือน จึงจะขอสอบเพื่อขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาจิตวิทยาคลินิกได้ ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีการแบ่งสาขาย่อยเหมือนเช่นหลักสูตรของต่างประเทศ แต่อาจมีวิชาเอกให้เลือกเรียน ทั้งนี้สถาบันที่มีการเปิดสอนในหลักสูตรปริญญาโท ในสาขาจิตวิทยาคลินิก ได้แก่ ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล และ คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับปริญญาเอกที่กำลังจะเปิดสอนคือ คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการบรรจุและแต่งตั้ง นักจิตวิทยา/นักจิตวิทยาคลินิก เข้ามาในระบบสุขภาพแล้วก็ตาม แต่ยังคงมีความต้องการอยู่และมีการขยายอัตรากำลังไปสู่หน่วยปฏิบัติเพิ่มขึ้น ดังนั้นในการดูแลสุขภาพจิตของคนไทย นักจิตวิทยาคลินิก ถือว่าเป็นบุคลากรที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าวิชาชีพอื่น ซึ่งผู้ที่ต้องการจะประกอบอาชีพเป็นนักจิตวิทยาจะต้องมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ใฝ่ศึกษาหาความรู้ให้กับตนเองอยู่เสมอ ฝึกฝนตนเองให้มีความชำนาญและมีประสบการณ์ทางวิชาชีพ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคม และสามารถนำความรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้ให้ความช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตได้อย่างมีมาตรฐานถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยยึดมั่นในจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพเป็นสำคัญ

การดูแลและเยียวยาด้านจิตใจเป็นการทำงานเชิงคุณภาพที่ละเอียดอ่อน การเปลี่ยนแปลงของผู้ที่เข้ารับความช่วยเหลืออาจไม่เห็นผลทันตา จำเป็นต้องใช้เวลาในการประเมินผล อีกทั้งผลตอบแทนอาจไม่ได้กลับมาที่เป็นรูปธรรมหรือเป็นวัตถุสิ่งของ หากเป็นคุณค่าทางจิตใจที่ได้เห็นผู้รับการบำบัดสามารถดูแลตัวเองได้และกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

ในส่วนข้อมูลเฉพาะสำหรับจิตวิทยาในสาขาอื่นๆ ทางสมาคมนักจิตวิทยาคลินิกไทยและเครือข่ายด้านวิชาการ จะได้นำเสนออีกครั้งในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. กนกรัตน์ สุชะคุงคะ. (2554).ประวัติวิทยาคลินิกในประเทศไทย. วารสารสมาคมนักจิตวิทยาคลินิกไทย, 42(1), 1 – 6.
2. นคร ศรีสุโข,พิมพาภรณ์ สังข์รัมย์ และจินตนา สิงขรอาจ. (2555).กว่าจะมี License. วารสารสมาคมนักจิตวิทยาคลินิกไทย, 43(2), 1-5.
3. American Psychology Association. 2017. **Careers in Psychology** (online). <http://www.apa.org/careers/resources/guides/careers.aspx>, October 22, 2017.
4. คณะกรรมการวิชาชีพสาขาจิตวิทยาคลินิก. 2552. **มาตรฐานการประกอบโรคศิลปะ สาขาจิตวิทยาคลินิก**. กรุงเทพฯ : บริษัทสามเจริญพาณิชย์.
5. พนม ลีมาอารีย์ (2548).**การแนะแนวเบื้องต้น**.กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.